

Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity v Brně

Vybrané otázky z ekonomie zdravotní péče

Studijní text pro studenty distančního studia

Management ve zdravotnictví, ESF MU

V Brně, listopad 1996

JUDr. Ivan Malý, CSc.

ÚVOD	3
EKONOMICKÁ TEORIE A ZDRAVÍ	4
1.1 Pojem ekonomie zdravotní péče	4
1.2 Ekonomická podstata zdravotnických služeb	5
1.3 Důvody státních zásahů	5
1.3.1 Nerovnost a státní financování zdrav. služeb	5
1.3.2 Charakteristiky trhu se zdravotní péčí	6
1.3.3 Selhání trhu	7
1.4 Hodnocení zdravotní péče a ekonomická efektivnost	8
Klíčová slova:	9
Kontrolní otázky	9
2. UPLATNĚNÍ METOD EKONOMICKÉ ANALÝZY	10
2.1 Prvky ekonomického hodnocení a metody analýzy	10
2.1.1 Analýza nákladů (<i>cost analysis</i>)	11
2.1.2 Analýza nákladů a účinků (<i>cost effectiveness analysis</i>)	11
2.1.3 Analýza nákladů a užitečnosti (<i>cost utility analysis</i>)	12
2.1.4. Analýza nákladů a prospěchu (<i>cost benefit analysis, CBA</i>)	12
Klíčová slova	13
Kontrolní otázky	13
3. FINANCOVÁNÍ ZDRAVOTNICKÝCH SLUŽEB	14
3.1 Formy a modely financování	14
3.1.1 Formy financování	14
3.1.2 Modely financování	14
3.2 Metody financování "třetí stranou"	15
3.2.1 Platby za služby lékařů	17
3.2.2 Financování zdravotnických zařízení	19
Klíčová slova	22
Kontrolní otázky	22
LITERATURA	23

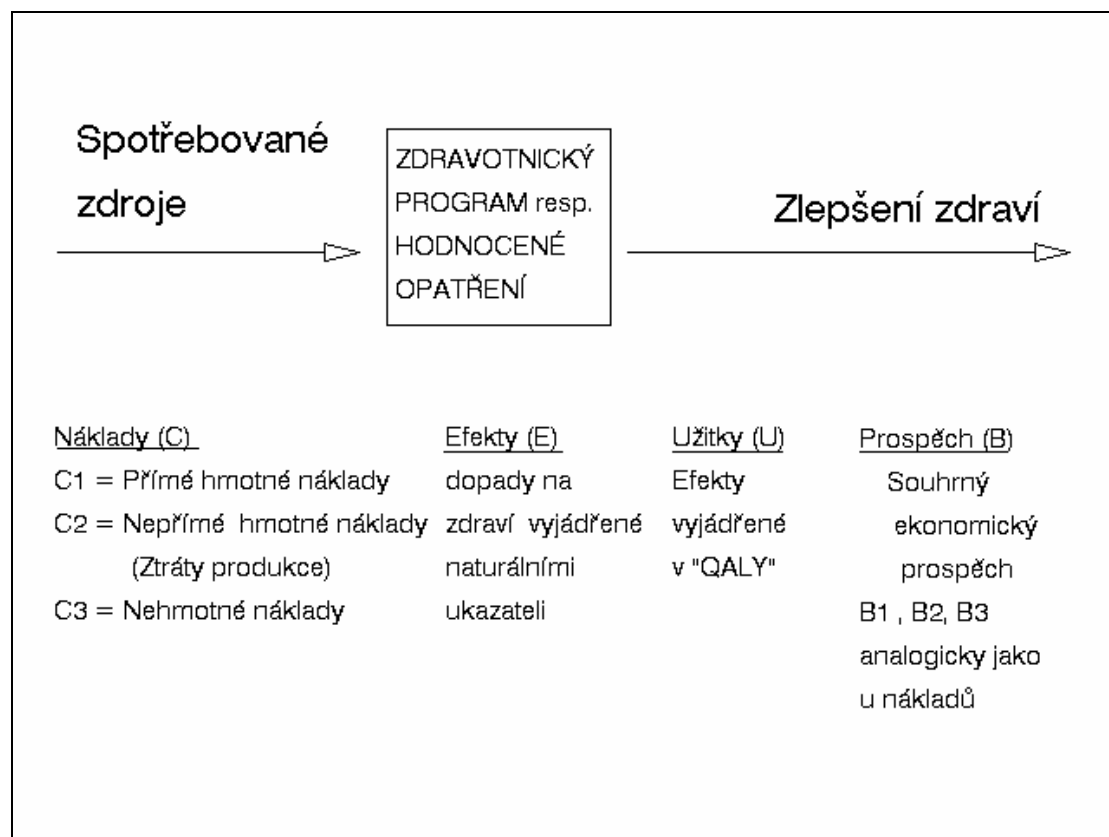
2. Uplatnění metod ekonomické analýzy

V této části jsou prezentovány základní metody používané při ekonomických analýzách ve zdravotnictví. Uváděné metody se používají zejména k oceňování jednotlivých zdravotnických programů, jako alternativních způsobů poskytování konkrétních zdravotnických služeb, porovnávaných z hlediska svých nákladů a dopadů. Přes všechna omezení, se kterými jsou spojeny, naznačují cestu, jak plánování, organizování a financování zdravotní péče postavit na poněkud exaktnější základ, než tomu bývá doposud.

2.1 Prvky ekonomického hodnocení a metody analýzy

Prvky hodnocení programu či opatření jsou znázorněny na obrázku 2.1. Všechny metody se zabývají náklady, ale jedna se od druhé liší v tom, jak definují, případně měří výstup.

Obr. 2.1 PRVKY EKONOMICKÉHO HODNOCENÍ (Pramen: Drummond, M.F.,1987:2)

Tabulka 2.2 znázorňuje třídění základních metod ekonomické analýzy zdravotnických programů. Kombinují se tu dvě základní kritéria: 1) zda jsou analýzou zkoumány jak vstupy tak výstupy, 2) zda jde o porovnání dvou a více alternativ (za alternativu lze pokládat i nečinnost).

Tabulka 2.2 CHARAKTERISTIKY ZÁKLADNÍCH METOD EKONOMICKÉ ANALÝZY (Pramen: Drummond, M.F., 1987:8)

Jsou analyzovány jak náklady (vstupy), tak i výsledky (výstupy) programu?			
	N	E	A N O
	Vyšetřovány pouze důsledky	Vyšetřovány pouze náklady	
Jsou porovnávané alespoň dvě varianty?	E 1A ČÁSTEČNÉ HODNOCENÍ Popis výstupu	1B HODNOCENÍ Popis nákladů	2 ČÁSTEČNÉ HODNOCENÍ Popis nákladů a výstupu
	A 3A ČÁSTEČNÉ HODNOCENÍ Hodnocení efektivity	3B HODNOCENÍ Analýza nákladů	4 PLNÉ EKON. HODNOCENÍ Analýza minimalizace nákladů Analýza nákladové efektivity Analýza nákladů a užitečnosti Analýza nákladů a užiteků

2.1.1 Analýza nákladů (*cost analysis*)

Zabývá se pouze náklady. Uplatňuje se např. při vyčíslování nákladů určité specifické choroby a může být důležitou pomůckou při stanovování priorit alokačního procesu. Specifický případ nastává, pokud jsou u dvou nebo více alternativ vedle nákladů zkoumány i dopady, které se ukáží být ekvivalentní. Takový případ se pak nazývá analýza minimalizující náklady (*cost minimization analysis*).

Náklady se dělí podle stejných kritérií jako v ostatních odvětvích. Tabulka 2.3 ukazuje tři základní kategorie. První kategorie se skládá z nákladů na vytvoření a provoz zdravotnického programu a náklady chápe jako použité zdroje. Zahrnuje jak variabilní tak fixní náklady a bývá často nazývána přímé náklady. Kategorie druhá obsahuje náklady, které vznikají pacientům a jejich rodinám. Kromě přímých výdajů jsou sem zařazeny i náklady v podobě ztráty pracovního času při podstoupení léčby. Tyto produkční ztráty jsou označovány jako nepřímé náklady služby nebo programu. Podobný charakter mají i tzv. psychologické náklady (resp. psychologický újma), které nejsou při rozhodování pacientů a jejich rodin zanedbatelné.

2.1.2 Analýza nákladů a účinků (*cost effectiveness analysis*)

V této formě ekonomického oceňování jsou výsledky programů měřeny v podobě naturálních ukazatelů a fyzikálních jednotek (získané roky života, počet správně diagnostikovaných případů, průměrná hodnota snížení krevního tlaku). Hodnota ani cena efektů se nezjišťuje. Platí implicitní předpoklad, že efekt už byl uznán jako hodnotný, že lidově "stojí za to". Alternativy pak mohou být poměřovány náklady na příslušnou jednotku (na 1 získaný rok života, ošetřený případ apod.)

Tabulka 2.3 DRUHY NÁKLADŮ (Pramen: Drummond, M.F., 1987:22)

NÁKLADY	
I. Pořizovací a provozní náklady uvnitř zdravotnického sektoru (tzn. mzdy, přístroje, materiál, energie, investice)	přímé
II. Náklady vzniklé pacientům a jejich rodinám	
- přímé výdaje	nepřímé
- vlastní podíl na léčbě	
- ztracený pracovní čas	
- psychická újma	

2.1.3 Analýza nákladů a užitečnosti (*cost utility analysis*)

V tomto případě jsou výsledky programů měřeny v časových jednotkách. Skutečnost, že existují zjevné rozdíly mezi kvalitou života při různých zdravotních stavech, je vyjádřena tím, že časové jednotky jsou přepočítávány pomocí vah, odrážejících míru užítka (uspokojení) plynoucího ze zdravotního stavu. Jinými slovy zdravotní stavy jako výsledky jednotlivých alternativ jsou mezi sebou poměřovány. Hovoří se při tom o **tzv. kvalitou přepočtených letech života** (angl. *quality-adjusted life-years*, dále jen QALY). Tento přístup je výhodný např. při posuzování léčebných postupů, které dosahují prodloužení lidského života pouze za cenu vedlejších účinků (např. chemoterapie u některých typů rakoviny). Na druhé straně nelze přehlédnout značnou spekulativnost přepočítacích metod i to, že musí být založeny na vysoce validních datech o konečných účincích léčby (získané roky života, zkrácení doby léčby apod.).

Příkladem metody výpočtu QALY může být studie G. W. Torrance (citováno dle Drummond, M.F., 1987:120-148). Je zde prezentován klasifikační systém skládající se ze čtyř atributů.

- 1) Tělesné funkce: pohybové a tělesné aktivity (6 stupňů)
- 2) Soběstačnost, resp. míra závislosti na cizí pomoci (5 stupňů)
- 3) Citové uspokojení a společenské aktivity (4 stupně)
- 4) Zdravotní problémy (bolesti, poruchy smyslů apod.) (8 stupňů)

Každý z atributů je pak dále rozčleněn do několika verbálně vyjádřených kvalitativních úrovní. Těm jsou přiřazeny multiplikativní koeficienty užítka (m). Koeficienty pocházejí z intervalu $\langle 0.50, 1.00 \rangle$ a slouží jako váhy poměřující kvalitu zdraví spojeného s příslušným stavem. (Nejlépe odpovídá koeficient 1.00) Celková hodnota dosaženého užítka (U) se pohybuje v intervalu od jedné (perfektní zdraví) do nuly (smrt) a vypočítává se pronásobením jednotlivých koeficientů: $U = 1.42 (m_1 m_2 m_3 m_4) - 0.42$.

2.1.4. Analýza nákladů a prospěchu (*cost benefit analysis, CBA*)

CBA se pokouší oceňovat v peněžních jednotkách jak náklady, tak výsledky jednotlivých alternativ. Potenciální možnosti použití této metody jsou nejširší. Metoda umožňuje posoudit, zda výsledky programu nebo opatření odpovídají vynaloženým nákladům. Bohužel, okruh nákladů a prospěchů, které by šlo v praxi oceňovat, je dosti omezený vzhledem k problémům s jejich měřením. Mezi hlavní metody využívaných při oceňování vstupů a výstupů patří:

- 1) ocenění trhem - lze buď převzít aktuální tržní cenu, pokud existuje (uplatňuje se u řady nákladových položek), nebo se použije hodnota tržní ceny podobné komodity (hodnota práce ženy v domácnosti odvozená od mezd hospodyň, služek či chův),
- 2) odhad ochoty klientů zaplatit - zjišťuje se přímým způsobem (přímý dotaz) nebo nepřímo pozorováním a analýzou jejich chování,

- 3) analýza rozhodovací praxe decizorů (tzn. jde o hodnocení, která již jednou prošla politickým procesem zjišťování veřejného zájmu),
- 4) kvalifikovaný odhad odborníků, založený na jejich profesionálních znalostech a zkušenostech.

Největší problémy pochopitelně nastávají v souvislosti s oceňováním hodnoty lidského života. V této souvislosti je (zejména v americké literatuře) poměrně rozšířený přístup založený na koncepci „lidského kapitálu“ (human capital), kdy se používá hodnot hrubých diskontovaných příjmů. Alternativou mohou být postupy využívající výši individuálních výdajů na pojištění či rozhodnutí soudů o náhradách poškozeným osobám. Uskutečňují se též přímá měření využívající teorii her k měření ochoty zaplatit za změny rizika

Výsledky této metody mohou být vyjádřeny hodnotou poměru mezi náklady a prospěchem, čistým prospěchem nebo vnitřní mírou návratnosti, jak je to obvyklé i v jiných oblastech.

Klíčová slova

náklady

cost analysis

účinky

cost effectiveness analysis

užitečnost

cost utility analysis

QALY

cost benefit analysis

prospěch

Kontrolní otázky

1. V čem, podle vás, spočívá největší problém při použití popsaných metod ekonomické analýzy v praxi?
2. Máte konzultovat, zda má dané obecní zdravotnické zařízení investovat do výstavby nového chirurgického pavilonu, nebo či raději nerozšířit jednotku intenzivní péče. Jaké informace budete potřebovat pro rozhodnutí? Pokuste se popsat algoritmus svého rozhodování. Zkuste v tento příklad řešit v malých skupinách.
3. Pokuste se nalézt alternativní způsob, jak pro účely CBA „ocenit“ lidský život. Zamyslete se nad praktickými situacemi, kdy je takové ocenění prakticky nezbytné pro přijetí rozhodnutí.